

PIRMOSIOS ŠV. AUGUSTINO DE DOCTRINA CHRISTIANA INTERPRETACIJOS: POSIDIJUS, EUGIPIJUS, KASIODORAS

Darius ALEKNA

Vilniaus universitetas

Klasikinės filologijos katedra

El. paštas: t.d.aleknos@takas.lt

Senovės autorių skaitė senovės skaitytojai. Pirmosios mums išlikusios žinios apie šv. Augustino įtakingo traktato De doctrina christiana skaitytojus ir interpretacijas siekia VI a. vidurį, kai šiam veikalui jau per 150 metų. Straipsnyje aptariami Eugipijaus ir Kasiodoro interpretacijos ypatumai: abu jie šį Augustino veikalą skaitė ieškodami atsakymų į savo meto ir savo aplinkos klausimus.

Pagrindiniai žodžiai: Augustinas, Eugipijus, Kasiodoras, De doctrina christiana, interpretacijos.

Po Augustino mirties visa jo biblioteka gana greitai buvo perplukdyta į Italiją, o jo paties *Retractationes* ir Posidijaus sudarytas veikalų sąrašas leido neišsibarstyti Augustino raštų korpusui¹. Iš šio daugybės kodeksų rinkinio Viduramžių pradžios skaitytojai greitai atsirinko sau įdomiausius Hipono vyskupo veikalus, juos dažniausiai perrašinėjo ir skaitė. Labiausiai mėgtos Augustino knygos VII – XII a. buvo keturios: *Dievo valstybė, Pažodiniai paaiškinimai Pradžios knygai, Apie krikščionių mokslą,*

*Apie Trejybę ir Išpažinimai*². Kažin, ar pats Augustinas skūstūsi, esą šis sąrašas netaiklus, o ir šiandien jo skaitytojai ir tyrinėtojai jam veikiausiai pritartų, gal tik kita tvarka išrikiuotų. Kad ir kaip būtų, *Apie krikščionių mokslą*, arba lotyniškai *De doctrina christiana* yra vienas populiariausių ir įtakingiausių Augustino veikalų iki pat šiandien. Ir taip pat vienas sudėtingiausių, dėl kurio bendriausios interpretacijos ir net pavadinimo vertimo atkakliai nesutariama³. Nereikėtų stebėtis, kad įvairių

¹ Smulkiau žr. Bouhot, Jean-Paul, “La transmission d’Hippon à Rome des oeuvres de saint Augustin”, *Du copiste au collectionneur. Mélanges en l’honneur de André Vernet*, Brepols, 1999 p. 23–33 ir ypač Dolbeau, François, «La survie des oeuvres d’Augustin. Remarques sur l’*Indiculum* attribué à Possidius et sur la bibliothèque d’Ansegise”, *Du copiste au collectionneur. Mélanges André Vernet, Bibliologia* 18, Turnhaut, Brepols 1998, p. 3–12.

² Šiandien galima suskaičiuoti, kad iš IX a. turime išlikus 15 visuose didžiuosiuose to meto vienuolynuose perrašytų *De doctrina christiana* rankraščių, 11 – *Confessiones*, 14 – *De Trinitate*, 15 – *De Genesi ad litteram* ir 32 – *De civitate Dei*. Žr.: Michael M. Gorman, “The Diffusion of the Manuscripts of Saint Augustine’s “De doctrina christiana” in the Early Middle Ages”, *Revue bénédictine*, 1985, p. 11–24., p. 21.

³ Kaip tik todėl toliau vartosime lotynišką šios knygos pavadinimą.

amžių žmonės šį Augustino veikalą regėjo į tekstą žvelgdami savo meto akimis, tad vienus dalykus jame matė VI a. skaitytojai, pavyzdžiui, Kasiodoras, kitus pastebėjo didieji XII a. mokytojai – Abelaras⁴ ir Hugonas Viktoriškis⁵, dar kitus – XX a. pradžios protestantų filosofai, antai M. Heideggeris ir H.G. Gadameris⁶. Tačiau visų šių interpretacijų suma nedaug mums pasakys apie paties Augustino sumanymą ir siekį⁷, jam

suprasti turime ieškoti kito rakto, geriausia – paties Augustino žodžių.

„Pirmosios trys knygos padeda Raštą suprasti, o ketvirtoji, – kaip reikia pasakyti, ką supratome“⁸, – taip Augustinas apie 427 m., po 30 metų pertraukos grįžęs prie kadais nebaigto savo veikalo *De doctrina christiana* nusako jo turinį ir tikslą. Pridurdamas ketvirtąją knygą, Augustinas patvirtina, kad jo vyskupavimo pradžioje sumanytas veikalas tebėra reikalingas, ir kad anuomet nubrėžtas jo planas – vykęs ir tinkamas: cituotoji *Retractationes* eilutė tepakartoja I, 1, 1 ir IV, 1, 1 formuluotes. Šiuose žodžiuose turėtume matyti tris esminius dalykus: suprasti – Raštas – pasakyti. Nepaisant įvairiausių įvairiais laikais pasiūlytų šio sudėtingo Augustino veikalo interpretacijų, tikrasis jo supratimo ir veningumo matas yra ši paprasta paties autoriaus pateikta formulė.

De doctrina christiana Posidijaus Augustino raštų kataloge (*Indiculus*)

Netrukus po Augustino mirties, *ca* 435 m. Posidijaus sudarytas jo raštų sąrašas, veikiausiai atspindintis dar Augustinui gyvam esant Hipono bibliotekoje sudarytą jo darbų indeksą⁹ tuo pačiu yra pirmoji

-
- ⁴ Opelt, Ilona, “Materialen zur Nachwirkung von Augustins Schrift *De doctrina christiana*”, *Jahrbuch für Antike und Christentum*, 17, 1974, S. 64 – 73
- ⁵ Zinn, Grovera A., Jr., “The Influence of Augustine’s *De doctrina christiana* upon the Writings of Hugh of St. Victor”, *Reading and Wisdom. The De doctrina christiana of Augustine in the Middle Ages*, ed. Edward D. English, University of Notre Dame Press, Notre Dame-London, 1995, p. 48–60 ir Sweeney, Eileen C., “Hugh of St. Victor: The Augustinian Tradition of Sacred and Secular Reading Revised”, *Reading and Wisdom...*, p. 61–83.
- ⁶ Kaip siaurai ir tendencingai galima suprasti tekstą, puikiai rodo savo šaknų ieškančios vadinamosios „filosofinės“ hermeneutikos darbai, pvz. žr. *De doctrina christiana* karikatūrą Jean Grondin knygelėje *Filosofinės hermeneutikos įvadas*. Iš vokiečių k. vertė Nerija Putinaitė, Aidai, Vilnius 2003, p. 60–73. Pastangoms šiuolaikinėje filosofinėje hermeneutikoje surasti Augustinui artimų mąstytojų skirtas Cyril O’Regan straipsnis: “*De doctrina christiana* and Modern Hermeneutics”, *De doctrina christiana. A Classic of Western Culture*, edd. Duane W.H. Arnold and Pamela Bright, University of Notre Dame Press, Notre Dame-London, 1995, p. 217–243.
- ⁷ Christophas Schäublinas, remdamasis Ilnos Opelt (*op.cit.*) surinktais duomenimis pastebi paradoksą, kad aptariamasis Augustino veikalas jau pirmųjų jo skaitytojų buvęs suprastas netaikliai, bet smulkiau šio fenomeno nenagrinėja. Žr. Schäublin, Chris-

---

toph, “De doctrina christiana: A Classic of Western Culture?”, *De doctrina christiana. A Classic...*p. 47–67, ypač p. 47.

⁸ *Retract.* II, 4.

⁹ Possidius, *Indiculus*, 6, PL 46, 5–22.11. F. Dolbeau, «La survie des oeuvres d’Augustin. Remarques sur l’*Indiculum* attribué à Possidius et sur la bibliothèque d’Ansegise”, *Du copiste au collectionneur. Mélanges André Vernet, Bibliologia* 18, Turnhout, Brepols 1998, p. 3–12.

pastanga kaip nors sisteminti nepaprastai daug parašiusio Hipono vyskupo raštus. Juos Posidijaus indeksas skirsto į poleminius: prieš pagonis (šiam skyriuje *De civitate Dei*), prieš astrologus, žydus, manichėjininkus, priscilianininkus, donatininkus, pelagininkus, arijonis (čia ir *De Trinitate*), ir kiekviename poskyryje dar išskiria knygas (*libri*), laiškus (*epistolae*) ir egzegetinius komentarus (*tractatus*). Tačiau visų Augustino raštų suklasifikuoti pagal to meto Bažnyčios polemikos kryptis nebuvo įmanoma, tad plačiausiam Posidijaus katalogo skyriuje – „įvairios knygos, komentarai ar laišškai visų besimokančiųjų naudai parašyti“ randame ir *Išpažinimus*, ir *Pažodinius paaiškinimus Pradžios knygai*, ir *De doctrina christiana*¹⁰. Matome, kad jau Posidijaus indeksas, sekdamas dar paties Augustino bibliotekoje sudaryta katalogo schema, nors ir labai bendrai, vis dėlto aptariamąjį veikalą įrikiuoja į nepoleminių mokymuisi, studijoms, domėjimuisi orientuotų raštų seriją. Iš viso šiai grupei priskiriamų knygų sąrašo matyti, kad čia negali būti kalbos apie kokią nors labiau apibrėžtą mokyklos programą ar apskritai mokyklą. Tai veikalai, kurie, katalogo sudarytojo požiūriu, nėra poleminiai ir tiesiog naudingi besigilinantiesiems į Augustino nagrinėtas temas.

De doctrina christiana* Eugipijaus antologijoje *Excerpta ex operibus sancti Augustini

Viena pirmųjų *De doctrina christiana* interpretacijų Italijoje jau pateikia tik du

pirmuosius aptartos Augustino formulės dėmenis. Apie 511 m. Neapolyje Boecijaus, Kasiodoro ir šv. Benedikto amžininkas abatas Eugipijus († 532) parengė pirmąjį ir labai platų įvairių Augustino raštų ištraukų rinkinį *Excerpta ex operibus sancti Augustini*. Tarp daugelio kitų Augustino veikalų, jame – daug išmaniai parinktų ištraukų iš I, II ir III *De doctrina christiana* knygų, neblogai atspindinčių pagrindines Augustino aptariamąs temas, bet nėra nieko iš ketvirtosios, skirtos „pasakymui“. Ar Eugipijus neturėjo IV kn., ar tiesiog manė, kad nėra didelio reikalo skaitytojams siūlyti savotiškų retorinių Augustino patarimų? Nesant kokių nors rimtesnių šio klausimo tyrinėjimų¹¹, atsakyti sunku. *De doctrina christiana* leidėjo J. Martino manymu, Eugipijus veikiausiai neturėjęs IV kn. teksto, bet toks teiginys jam reikalingas įrodinėjant, kad V a. pradžioje galėjo egzistuoti ne pilnas, bet tik I–II knygas apimantis leidimas¹². Čia turėtume pastebėti, kad Eugipijus vis dėlto cituoja III-ąją knygą, kuri, būdama nebaigta, negalėjo būti įtraukta į hipotetinį pirmųjų dviejų knygų leidimą, kuriuo, J. Martino nuomone, naudojosi Eugipijus. Antra vertus, Eugipijus cituoja toli gražu ne iš visų *Išpažinimų* ar *Dievo valstybės* knygų. Ar ir jų jis neturėjo? Įva-

¹⁰ Possidius, *Indiculus*, 6, PL 46, 11.

¹¹ Eugipijų minintis Ilonos Opelt straipsnis „Materialen zur Nachwirkung von Augustins Schrift *De doctrina christiana*“, *Jahrbuch für Antike und Christentum*, 17, 1974, S. 64–73 išties tėra medžiagos rinkinys ir nesiekia pateikti kokios nors rimtesnės analizės. Autorė tepasako, kad Eugipijaus parinktų ištraukų motyvas buvęs „teologinis“ (p.65).

¹² J. Martin, „Praefatio“, p. XIX, Aurelii Augustini *De doctrina christiana* libri IV, ed. J. Martin, Tournhout, 1962, CCSL 32.

diniame antologijos laiške Eugipijus sako, kad turėti rinkinį esą naudinga net ir savo bibliotekoje turint visus Augustino raštus¹³; ištraukų rinktinė, be abejo, pirmiausia reikalinga negalintiems džiaugtis pilnu raštų rinkiniu (*omnia illius habere vel invenire quis possit?*), tačiau tokio rinkinio sudarymas ir skaitymas yra ir ypatingos sielos ugdymo pratybos (*informari tanta doctrina cupiens, vel sanari*), „protą pagardinanti mąstomoji druska“ (*hunc intelligibilem ad condiendos animos salem... profuturum*) į šventus dalykus besigilinančiai vienuolių bendruomenei (*sancto quo polletis studio*): pats Eugipijus skaitęs atrinktas ištraukas savo draugams vienuoliams (*quae stantibus amicis integra legeram*)¹⁴. Sudarydamas Augustino raštų antologiją, Eugipijus vienas pirmųjų atsiliepia į tuo metu besiklostančios ankstyvųjų Viduramžių literatūros

tradicijos poreikį autorių tekstus pateikti antologijų pavidalu¹⁵. Kažin, ar ji randasi vien tik iš tekstų trūkumo. Eugipijaus tyrinėtojai yra pastebėję, kad jo antologijos ištraukos yra „nepaprastai puikiai parinktos, kalbančios apie teologinius, egzegetinius ir asketinius dalykus“¹⁶. Todėl mes veikiau linktume manyti, kad Eugipijus tyčia į savo rinktinę neįtraukė ištraukų iš IV-tosios *De doctrina christiana* knygos. Kaip būtų galima šitai paaiškinti? Pakankama priežastis būtų manyti, kad Eugipijus savo rinktinę skyrė kontempliatyvaus, uždaro gyvenimo vienuolėms, kurioms „retorinė“, pasakymui skirta *De doctrina christiana* dalis nebuvo reikalinga. Kad ir kaip būtų, VI a. abatas nuo Neapolio pateikė tam tikrą *De doctrina christiana* interpretavimo versiją: Eugipijui šis Augustino veikalas pirmiausia brėžia kelią gilinantis į Šventąjį Raštą.

De doctrina christiana Kasiodoro veikale *Institutiones divinarum et humanarum lectionum*

Vienas atidžiausių VI a. *De doctrina christiana* skaitytojų buvo abato Eugipijaus amžininkas ir pažįstamas Kasiodoras. Jo veikalelyje *Institutiones divinarum et humanarum lectionum*¹⁷ iš visų neaprepiamai gausių Augustino veikalų dažniausiai cituojamas yra kaip tik šis¹⁸. Prie Kasiodoro vertėtų stabtelėti šiek tiek ilgiau, nes kaip tik jo

¹³ *Ep. ad Probam*, PL 62, 559 D – 562 C. 559 D: *Excerptorum codicem quem de nonnullis operibus sancti Augustini, cohortante domino meo Marino abbate, vel caeteris sanctis fratribus, quomodocunque compegeram, continuo transferri vobis, sancto quo polletis studio, voluistis: et cum bibliothecae vestrae copia multiplex, integra, de quibus pauca decerpsi, contineat opera, placuit tamen habere decerpta.*

¹⁴ *Ibid.* 561 A– B: *Scientes hunc intelligibilem ad condiendos animos salem etiam pecoribus abjectissimis profuturum, quorum omnium ego prorsus abjectior, ex aliquantis ejusdem beati viri praeclaris operibus perpauca ruminando quodammodo lambendoque decerpsi, quae stantibus amicis integra legeram. Nam omnia illius habere vel invenire quis possit? Nonnulla ergo legenti mihi atque habere cupienti quia facultas minime suppetebat, idcirco quaedam, velut ex ingenti prato floribus asperso coelestibus, ex librorum ejus quae data est copia inops aegerque collegi: inops scilicet peritia, aeger offensa, vel informari tanta doctrina cupiens, vel sanari. Šiems svarstymams mielai pritaria ir Kasiodoras, Cf. *Inst.* I,*

¹⁵ Žr. Brunhölzl, Franz, *Geschichte der lateinischen Literatur des Mittelalters*, Bd.1, Wilhelm Fink Verlag, München, p. 44.

¹⁶ Plinval, G. de, Eugippius, *DSp*, t. IV, Paris, 1961, p.1684–1685.

¹⁷ Parašytas 551–562 m.

¹⁸ *V.s.v.* Kasiodoro *Institutiones* leidėjo R.A.B. Mynors sudarytą indeksą in: Cassiodori Senatoris *Institutiones*. Ed. R.A.B. Mynors, Oxford, Clarendon Press 1937.

pasiūlyta nagrinėjamojo Augustino veikalų interpretacijos schema iki pat mūsų laikų bus labai dažnai prisimenama ir mėgstama.

Kaip žinia, baigęs puikią labai aukšto valdininko karjerą gotų valdovų nuo Teodoriko Didžiojo iki Vitigio dvare, Flavijus Magnas Aurelijus Kasiodoras Senatorius (ca 485–580), senos ir garbingos Romos giminės palikuonis, po 551 m. pasitraukė į savo žemes Kalabrijoje¹⁹, kur įkūrė vienuolyną *Vivarium*. Kiek žinoma, Kasiodoro vienuoliai, nors ir laikėsi Tėvų regulos²⁰, intelektualinėmis nuostatomis buvo panašūs ne į savo amžininkus šv. Benedikto bičiulius, bet veikiau į tuo metu dar prisimenamas pagonių filosofų mokyklas ar draugijas²¹. Kasiodorą užvaldžiusi mintis buvo pasiūlyti krikščionišką tokios filosofijos programą, šis projektas jau buvo seniai jo sumanytas, dar 535 m. kartu su popiežiumi Agapėtu²² planuojant Romoje

steigti krikščionišką mokyklą, panašią į tą, kuri kadaise veikusi Egipto Aleksandrijoje ar veikianti Nisibėje, Persijoje. Vivarijuje Kasiodorui teko tenkintis mažiau ambicingu projektu, jo draugija buvo nedidelė filosofuojančių vienuolių bendruomenė toli nuo Romos popiežiaus ir Ravenos ar Konstantinopolio dvarų. Tačiau Vivarijaus vienuoliai turėjo didelę ir retą privilegiją: jie galėjo naudotis turtinga ir puikiai sudaryta Kasiodoro biblioteka.

Kasiodoras jau priklausė naujam, begimstančiam pasauliui, kuris vėliau bus pavadintas Viduramžiais: ir jis pats, ir jo amžininkai tai puikiai suvokė. Jie priklausė „naujųjų“ (*novelli*) ir daug silpnesnių mokytojų kartai, tad geriausia jiems skelbti „senųjų“ (*antiqui*) mokslą (*doctrinam*)²³. Šie senieji Kasiodoro mokytojai yra Augustinas, Jeronimas, Kirilas Aleksandrietis, Bazilijus, Jonas Auksaburnis ir kiti²⁴. Tarp daugybės įvairių pokyčių vienas liečia patį mokyklos gyvavimo branduolį – mokinio ir mokytojo santykius: Kasiodoras pirmasis ima teigti, kad knyga gali būti mokytoja²⁵ – galima įsivaizduoti, kaip ne-

¹⁹ Pakankamai būdingas aukšto to meto valdininko elgesys, taip pat buvo padarę ir Sulpicijus Sevėras arba Dardanas Th. Klauser, *Vivarium*, in: *Mélanges Robert Boebringher*, Tübingen, 1957, p. 337–344.

²⁰ *Cass. Inst.* I, 32, 1.

²¹ Tokios nuomonės ir Jacques Fontaine, „Cassiodor et Isidor: l'évolution de l'encyclopédisme latin du VIe au VIIe siècle“, *Atti della settimana di studi su Flavio Magno Aurelio Cassiodoro* (Cosenza-Squillace 19–24 settembre 1983) a cura di Sandro Leanza, Rubbettino Editore, Soveria Mannelli 1986, pp. 72–91, p. 83. Kaip tik tuo metu, 529 m., imperatorius Justinianas įsakė uždaryti paskutinįją platonikų mokyklą Atėnuose.

²² Popiežius Agapėtas tepopiežiavo 11 mėnesių, bet spėjo Romoje įkurti Bažnyčios Tėvų lotynų ir graikų biblioteką. Apie popiežių Agapėtą ir mokyklos projektą žr. Elio Peretto, *Papa Agapito I e la mancata fondazione delle "Schola Christiana" vagheggiata*

da Cassiodoro, in: *Cassiodoro. Dalla corte di Ravenna al Vivarium di Squillace*. Atti del Convegno Internazionale di Studi – Squillace, 25–27 ottobre 1990. Rubettino Editore, Soveria Mannelli 1993, p. 213–220.

²³ *Cass. Inst.* Praef. 1106 D: *non propriam doctrinam, sed priscorum dicta commendo, quae posteris laudare fas est, et praedicare gloriosum [...]*; 1108 A: *Unde fieri potest, ut per magistros agatur antiquos, quod impleri non potuit per novellos.*

²⁴ Indra Putrimaitė, *Biblioteka Kasiodoro veikalų Institucijos*. Bakalaurinis darbas, VU Klasikinės filologijos katedra, Vilnius 2003.

²⁵ *Cass. Inst.* Praef. 1106 D – 1107 *Ad hoc divina charitate probor esse compulsus, ut ad vicem magistri introductorios vobis libros istos,*

pritariamai galvą purtytų Platonas. Tokios Kasiodoro knygų mokyklos nauda esanti dvejopa: sielos išganymas ir pasaulietinis išsilavinimas²⁶. Čia Kasiodoras susiremia su didžiausia savo meto ir sluoksnio problema: socialine prasme tai vienuolinio ar politinio gyvenimo pasirinkimo dilema, kultūrine ir dvasine – Rašto ir pasaulietinių mokslų santykio klausimas. Jau pats jo Romos projektas kilęs regint daugybę pasaulietinių mokslų mokytojų, bet nesant jokios viešosios krikščioniškos mokyklos²⁷. Iš Grigaliaus Didžiojo palikto šv. Benedikto gyvenimo žinome, kaip šis Romoje atsisakęs mokytis pasaulietinių dalykų, nes „pastebėjęs, jog daugelis, mokydami jį, žengia per ydų prarają“²⁸. Minėta, Kasiodoras sakosi pažinojęs abatą Eugipijų, kuris, esą, nepakankamai išmanęs pasaulietinius mokslus, bet Šventąjį

Raštą – puikiai²⁹. Rasti kokį nors aiškų sprendimą ypač sunku buvo Romos patricijų šeimoms, o kaip tik tokiai priklausė ir Boecijus³⁰, ir Kasiodoras.

Šv. Benediktas pasirinko vienuolystę, Boecijus – pagonių filosofiją, o Kasiodoras mėgino derinti abi šias gyvenimo ir mąstymo kryptis, ir negalėjo čia rasti geresnio mokytojo, nei Augustinas, ir naudingesnį veikalo, nei *De doctrina christiana*. Hipono vyskupas Augustinas Kasiodoro amžiui ir jo aplinkai pirmiausiai „šventaisiais ir pasaulietiniais mokslais pasaulyje garsus vyras“³¹. Pačiam Kasiodorui įstabiliausia vieta iš Augustino *Išpažinimų* yra pasakojimas, kaip šis, pats vienas ir nieko nepadedamas išstudijavęs pasaulietiniams logikos mokslams priklausančias Aristotelio *Kategorijas*³². Ko pirmiausiai Kasiodorą pamoko nagrinėjamas Augustino veikalas? Be abejo, tinkamų Rašto ir pasaulietinio mokslo santykių. Bendru daugelio

---

Domino praestante, conficerem; [...] Huc accedit quod magistrum gravem pateris, si frequenter interrogas; ad istos autem quoties redire volueris, nulla asperitate morderis. Boecijų guodžianti Filosofija dar asmuo, dialektinio pokalbio bendrininkė, nors vienas iš brangiausių Boecijaus paliekamų dalykų yra nuostabioji jo biblioteka (....).

²⁶ *Ibid.* 1107 A: *utilitas vero magna inesse cognoscitur, quando et per eos (sc. codices) discitur, unde et salus animae, et saecularis eruditio provenire monstratur.*

²⁷ *Ibid.* 1105 D *Cum studia saecularium litterarum magno desiderio fervere cognoscerem, ita ut multa pars hominum per ipsa se mundi prudentiam crederet adipisci, gravissimo sum (fateor) dolore permotus, quod Scripturis divinis magistri publici deessent, cum mundani auctores celeberrima procul dubio traditione pollerent.*

²⁸ Grigaliaus Didysis, *Šventojo Benedikto gyvenimas*, 1, Vilnius, Aidai 1996, p. 16–17. Vert. J. Morkus.

²⁹ *Cass. Inst.* I, 23, 1: *Convenit etiam ut presbyteri Eugippii opera necessaria legere debeatis, quem nos quoque vidimus, virum quidem non usque adeo saecularibus litteris eruditum, sed scripturarum divinarum lectione plenissimum.*

³⁰ Apie Boecijaus pasirinkimą tarp Kristaus ir filosofijos žr. Alekna, D. Paskutiniojo romėno dangus, *Metai*, 2001, 5–6, p. 174–177.

³¹ Gennadius Massiliensis († 495/505 m.), *De scriptoribus ecclesiasticis*, 38, PL 58, 1079B: *Augustinus Afer, Hipponensis oppidi episcopus, vir eruditione divina et humana orbi clarus.* Kasiodoras yra skaitęs ir savo vienuoliams rekomenduoja skaityti šį Genadijaus veikalą: *Cass. Inst.* I, 17.

³² *Cass. Inst.* I, 22. Cf. *Aug. Conf.* IV, 16, 28. Tiesa, galima manyti, kad šis epizodas ypatingo Kasiodoro dėmesio pelnė todėl, kad čia regime Augustiną besimokant iš knygų, be mokytojo, t.y. tai, ką ir pats Kasiodoras siūlo daryti savo vienuoliams.

Tėvų sutarimu, pasaulietiniai mokslai esą naudingi todėl, kad padeda geriau suprasti Šventąjį Raštą³³. Bet Augustinas, Kasiodoro manymu, sakęs dar daugiau. Jis aptaria tris santykio su pasaulietiniu išsilavinimu galimybes. Viena vertus, negalima manyti, kad nemokyti ir neraštingi žmonės negalį pasiekti pakankamo tikėjimo ir gėrio ar blogio pažinimo, nes Dievas suteikia tobulą išmintį tam, kam nori (1 *Kor* 12, 11)³⁴. Todėl gerais poelgiais ir nuolatinėmis maldomis per teisingą tikėjimą ir šventus darbus reikia siekti amžinojo gyvenimo³⁵. Vis dėlto, Bažnyčios Tėvai nedraudę pasaulietinių mokslų, nes jie esą naudingi Raštui pažinti, bet tik tuomet, kai šiais mokslais blaiviai ir protingai tirsi gamtos ir žmonių pasaulį (*ipsas res*). Tad antroji santykio su pasaulietiniais mokslais galimybė – klaidingas pasaulio tyrimas, ir jis klaidingas tuomet, jei savęs išaukštinimo viltį sudedi į tiriamus pasaulio daiktus, o ne į maloningą ir išganingą išmintį teikiančią šviesu-

lių Tėvą³⁶. Kaip tik tokia esanti daugybės filosofų klaida³⁷. Tad, trečia, tinkamai pasaulietiniais mokslais išlavinti ir Viešpaties įstatymo besilaikantys krikščionys gali pasiekti tikrąją išmintį (*veram sapientiam*), „kaip palaimingasis Augustinas primena savo knygoje *De doctrina christiana*, sakydamas“³⁸. Toliau ilgoka citata iš II-osios knygos pabaigos (II, 40, 61), kur Augustinas apibendrina savo mintis apie tinkamą naudojimąsi pasaulietiniais mokslais, be kita ko paminėdamas daug garbingų pasaulietiniuose moksluose įgudusių krikščionių vardų. „Mes priduriame Ambraziejų, patį Augustiną ir Jeronimą, ir dar daugybę nesuskaičiuojamų graikų“ – tęsia Kasiodoras. Jam tai pamėgdžiotini pavyzdžiai, sakantys, kad reikia „atsargiai, bet nedelsiant“ kibti į abejus mokslus³⁹. Manytume, kad Kasiodorui patraukliausia ir jo aplinkai reikalingiausia *De doctrina christiana* idėja buvo aiški Augustino nuostata dėl pasaulietinių mokslų naudingumo ir tinkamo jų panaudojimo. Tą patį rūpestį rodo trumpa citata iš II, 29, 46,

³³ Cass. *Inst.* II, 7, 4. *His igitur breviter de doctrinis saecularibus comprehensis, ostenditur quia non parvam utilitatem ad intellegentiam divinae legis afferre noscuntur, sicut etiam a quibusdam sanctis Patribus indicatur.* Idem v. *Inst.* I, 27, 1. Šiais žodžiais Kasiodoras baigia 7 mokslų vadovėlių santrauką II-ojoje knygoje.

³⁴ Cass. *Inst.* I, 28, 2: *nam si tantum in litteris esset scientia rerum bonarum, qui litteras nesciunt utique rectam sapientiam non haberent. sed cum multi agrammati ad verum intellectum perveniant rectamque fidem percipiant caelitus aspiratam, dubium non est puris ac devotis sensibus Deum concedere, quod eis iudicat expedire.*

³⁵ *Ibid.* *quapropter actibus bonis et orationibus assiduus expetendum est, ut ad veram fidem operasque sanctissimas, ubi est vita nostra perpetua, Domino comitante veniamus.*

³⁶ *Ibid.* I, 28, 3: *si tamen, divina gratia suffragante, notitia ipsarum rerum sobrie ac rationally inquiratur, non ut in ipsis habeamus spem proventus nostri, sed per ipsa transeuntes desideremus nobis a Patre luminum* (Jok 1, 17) *proficuum salutaremque sapientiam debere concedi.*

³⁷ *Ibid.* *quanti enim philosophi haec solummodo lectitantes ad fontem sapientiae non venerunt, et vero lumine privati ignorantiae caecitate demersi sunt!*

³⁸ Cass. *Inst.* I, 28, 4.

³⁹ Cass. *Inst.* I, 28, 4: *quos nos imitantes cautissime quidem sed incunctanter utrasque doctrinas, si possumus, legere festinemus – quis enim audeat habere dubium, ubi virorum talium multiplex praecedat exemplum?*

kur Augustinas peikia astrologiją⁴⁰. Kasiodoras šiuo Augustino veikalu pasiremia ir kitomis progomis: *De doctrina christiana* esanti viena iš knygų, padedančių suprasti Raštą⁴¹, čia išdėstytas Augustino Raštų skirstymas esąs vienas iš autoritetingiausių (greta Jeronimo ir Septuagintos)⁴², Kasiodoras kartoja Augustino mintį, kad Raštų tikslas – ugdyti Dievo ir artimo meilę⁴³. Visa tai atitinka dviejų pirmųjų Augustino formuluotės narių turinį. Tačiau trečiojo, kaip ir Eugipijaus antologijoje, nerandame. Ir čia tikrai ne nepilno teksto leidimo reikalas: Kasiodoras *expressis verbis* sako, kad *De doctrina christiana* susideda iš keturių knygų⁴⁴, o apytikriai tuo pačiu metu, t.y. ca 560 m. parašytuose *Psalmių paaikškinimuose* ir cituoja IV-ąją knygą⁴⁵. Ir progą ją prisiminti savo *Institutiones* Kasiodoras turėjo puikiai: pagal jo sumanymą, po pirmosios knygos, kurioje jis išdėstė Dievo pažinimo mokslą, t.y. įvadą į Šventąjį Raštą ir krikščionių literatūrą, turėjo sekti antroji, kurioje Kasiodoras siekė išdėstyti 7 laisvųjų menų, vadinasi, ir retorikos, pagrindus. Tačiau rašydamas

apie iškalbos meną, jis nė vienu žodžiu nebeužsimena apie *De doctrina christiana*⁴⁶. Kasiodorui Augustinas didelis autoritetas ir pasaulietiniuose moksluose. Pavyzdžiui, kabėdamas apie muziką, jis rekomenduoja savo vienuoliams skaityti Augustino *De musica*⁴⁷, o, svarstymuose apie astronomiją, kaip matėme, cituodamas *De doctrina christiana*, įspėja nepainioti jos su būrimu iš žvaigždžių. Tad kodėl Kasiodoras nutyli krikščionišką ir pakankamai originalią jo retorikos versiją? Čia galime tik spėlioti. Galbūt kaip tik todėl, kad ji perdėm netradicinė, prieštaraujanti romėnų aristokratui ir „paskutiniajam Antikos gramatikui“ (L. Traube) į kraują įsigėrusioms šio meno aksiomoms? Bet galbūt, kaip ir Eugipijus, Kasiodoras taip pat mano, kad net ir krikščioniška retorika vienuoliams nereikalinga?

Norėdami apibendrinti Kasiodoro pasiūlytą Augustino *De doctrina christiana* interpretaciją turėsime pasakyti, kad, pirmiausiai, šis veikalas patenka į labai savotiškos Kasiodoro vienuolyno „mokyklos“ aplinką, kurios „mokinių“ siekis – savęs rengimas Dievo Karalystei pasinaudojant ir pasaulietiniais mokslais, o Kasiodoras – tokios mokyklos mokytojas, paliekantis savo mokymo nurodymus: toks tiesioginis šio Augustino traktato skaitymo kontekstas. Bet jis daug kuo nesutampa su tuo, kokioje aplinkoje prieš pusantro šimto metų radosi paties Augustino kūrinys. Antra: pagal jį, arba, veikiausiai, pasinaudodamas jo autoritetu, Kasiodoras mėgina projektuoti savo *ratio studiorum*: jam čia svarbiausia

⁴⁰ *De doct. chr.* II, 7, 4.

⁴¹ Cf. *Cass. Inst.* I, 10, 1.

⁴² Cf. *Cass. Inst.* I, 13, 1–2.

⁴³ Cf. *Cass. Inst.* I, 16, 2.

⁴⁴ *Cass. Inst.* I, 16, 4. *Utiles etiam sunt ad instructionem ecclesiasticae disciplinae [...] beati Augustini de Vera Religione liber unus et de Doctrina Christiana libri quattuor.*

⁴⁵ *Cass. Expositio psalmorum* 1, 325 (CCSL 97, ed. M. Adriaen, 1958 = PL 70, 32 B): *Effacissimum plane doctrinae genus et inuitare prosperis et terrere contrariis, sicut et pater Augustinus in libris De doctrina christiana memorat dicens: debet igitur diuinarum scripturarum tractator et doctor, defensor rectae fidei ac debellator erroris et bona docere et mala dedocere (=De doct. chr. IV,4,6).*

⁴⁶ *Cass. Inst.* II, 2.

⁴⁷ *Cass. Inst.* II, 5, 10.

yra pasaulietinių mokslų reikalingumo ir tinkamo jais naudojimosi pagrindimas. Nesunku pastebėti, kad paties Augustino žodžiuose apie *De doctrina christiana* nėra vienas iš šių dviejų požymių nepaminėtas. Trečia, Kasiodoras vis dėlto išsaugo šį tą ir iš pirmykščio Augustino sumanymo, tiesa, nuskurdindamas: jam *De doctrina christiana* yra įvadas į Šventąjį Raštą. Ketvirta, Kasiodoras nutyli visus Augustino svarstymus apie krikščioniškos retorikos galimybes.

Kasiodoro pasiūlytas būdas derinti pasaulietinius mokslus ir krikščioniškąjį ugdymą jo laikais nerado daug šalininkų. Pati Kasiodoro mintis pasakyta neaiškiai: jis taip ir nepasako, kuo krikščionis, išstudijavęs pasaulietinius mokslus vis dėlto yra pranašesnis už nestudijavusius, jei išmintį, kam panorėjęs, teikia Dievas. Kasiodoro įkurtas ir gausiai aprūpintas vienuolynas Vivarijus po įkūrėjo mirties sunyko. Net abi jo paties veikalo *Institutiones* knygos ankstyvaisiais Viduramžiais gyvavo ir buvo skaitomos atskirai⁴⁸, o galingai augantis

vienuolių judėjimas rinkosi ne Romos aristokratų laisvuosius menus, bet pasitraukimą nuo politinių ambicijų pasaulio ir šv. Benedikto regulą.

Šis trumpas pirmųjų *De doctrina christiana* interpretacijų tyrimas, mūsų supratimu, be kita ko rodo, kaip svarbu atsargiai remtis tradicija ieškant taiklios veikalo interpretacijos. Naujaisiuoju laikų tyrinėtojų siūlomi šios knygos supratimo keliai dažnai seka vienu ar kitu Viduramžiais ar vėliau pramintu taku, iš viso turtingo Augustino teksto parinkdami kelias jiems patraukliausias idėjas. Tuo tarpu norint rasti taiklią šio veikalo interpretaciją, reikėtų ieškoti tokios bendrosios jo idėjos, kuri tiktų visam keturių knygų veikalui, o ne tik vienai kuriai jo daliai. Taigi pirmiausiai reikia gerai išsižiūrėti į patį tiriamą veikalą ir tiesioginį jo kontekstą.

---

della settimana di studi su Flavio Magno Aurelio Cassiodoro (Cosenza-Squillace 19–24 settembre 1983) a cura di Sandro Leanza, Rubbettino Editore, Soveria Mannelli 1986, p. 281–301.

⁴⁸ Holtz, Luis, “Quelques aspects de la tradition et de la diffusion des *Institutions*”, *Atti*

LES PREMIÈRES INTERPRÉTATIONS DU DE DOCTRINA CHRISTIANA DE S. AUGUSTIN: POSSIDIUS, EUGIPPIUS, CASSIODORE

Darius Alekna

Résumé

Les auteurs anciens étaient lus par les lecteurs anciens. Les premières informations sur les lecteurs du célèbre traité d'Augustin *De doctrina christiana* et sur leurs interprétations de cet ouvrage proviennent du milieu du VIe siècle. L'article porte sur les interprétations qu'on peut discerner chez Eugippius et Cassiodore :

les deux auteurs ont lu le traité d'Augustin pour y chercher les réponses aux questions, soulevées par leur époque, postérieure d'un siècle et demi par rapport à celle de l'ouvrage d'Augustin, et par leur entourage monastique.

Mot-cléf: Augustin, Eugippius, Cassiodore, *De doctrina Christiana*, interprétations.